

DFT Biofizika

4. Sugárzások: Fény és anyag kölcsönhatásai

Sugárzások osztályozása. A fény, mint elektromágneses hullám. Hullámoptika: Huygens-elv, fényelhajlás, interferencia. Geometriai optika: Fermat-elv, törésmutató. Színekép: a fehér fény felbontása prizmával és optikai ráccsal.

Dr. Liliom Károly

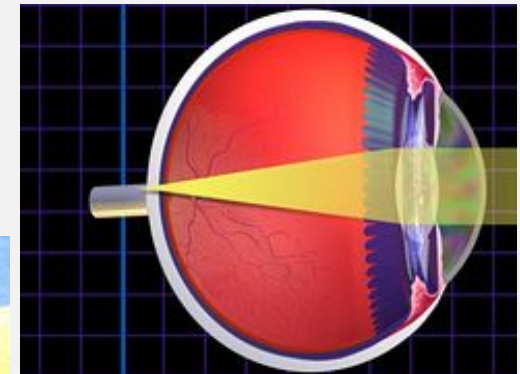
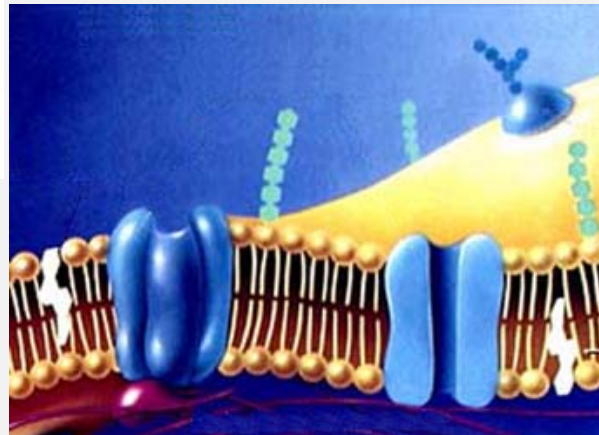
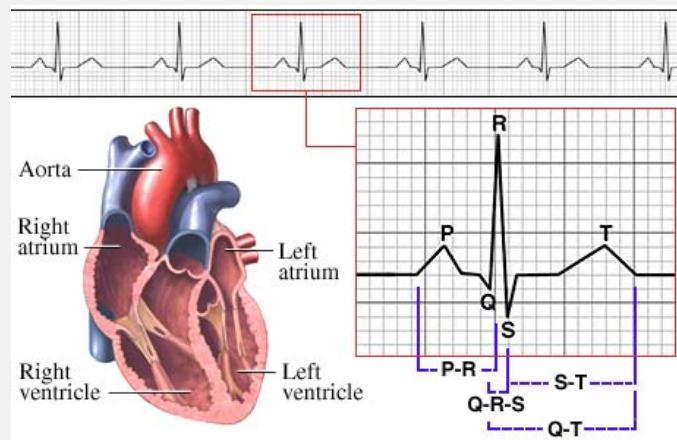
karoly.liliom.mta@gmail.com

2026. 11. 03.

Mi a biofizika tárgya?

Biológiai jelenségek fizikai leírása/értelmezése

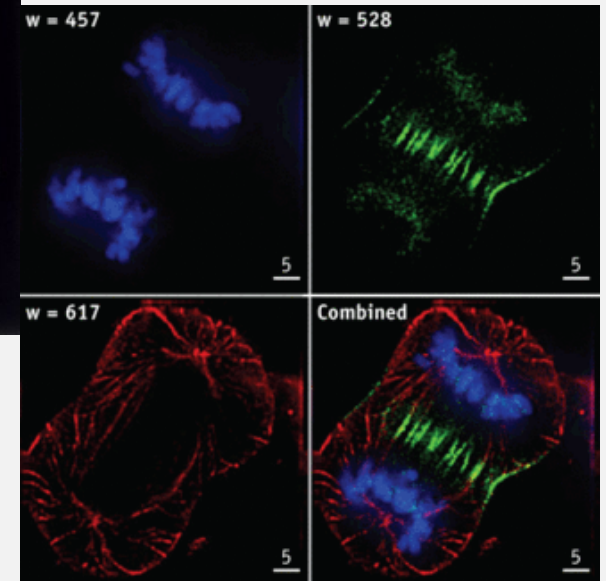
Pl. szívműködés, membránok szerkezete és működése, érzékelés stb.

Mi a biofizika tárgya?

A biológiában és orvostudományban alkalmazott fizikai módszerek tárgyalása

Pl. EKG, röntgendiagnosztika, mikroszkópos technikák stb.

Tudomány, tudományos módszer

Adatok gyűjtése = megfigyelés, kísérlet (tervezett megfigyelés)

Adatok elemzése = kapcsolatok keresése a megfigyelt jelenségekben

Kapcsolat = modell (függvény) alkotása, amely leírja az ismert jelenségek (függő változó) tulajdonságait adott körülmények (független változók) mellett. Törekszünk arra, hogy az egyes változók (paraméterek) hatását más tényezőktől függetlenül vizsgáljuk, tehát egyszerűsítünk.

A modell alapján olyan, az ismert jelenségek körén túlmutató következtetést teszünk, amelyet kísérletileg ellenőrizhetünk. Az eredmény vagy megerősíti a modellt, vagy új modell alkotását követeli meg → a tudományos modellnek ki kell állnia a gyakorlat próbáját = mindig a kísérleti tényeké a döntő szó!

Tudományos ismeretek $\approx$ a rendelkezésünkre álló modellek együttese

Sugárzások

Sugárzás: energia kibocsátása és terjedése

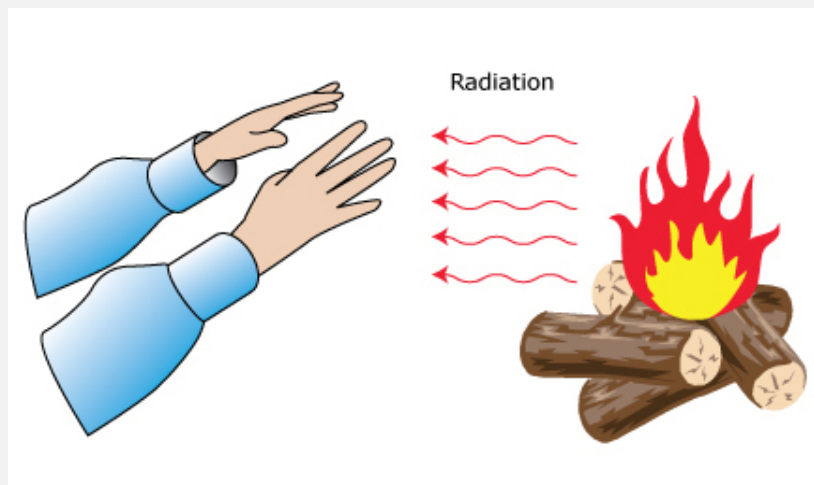
Milyen példákat tapasztalunk magunk körül?

hang

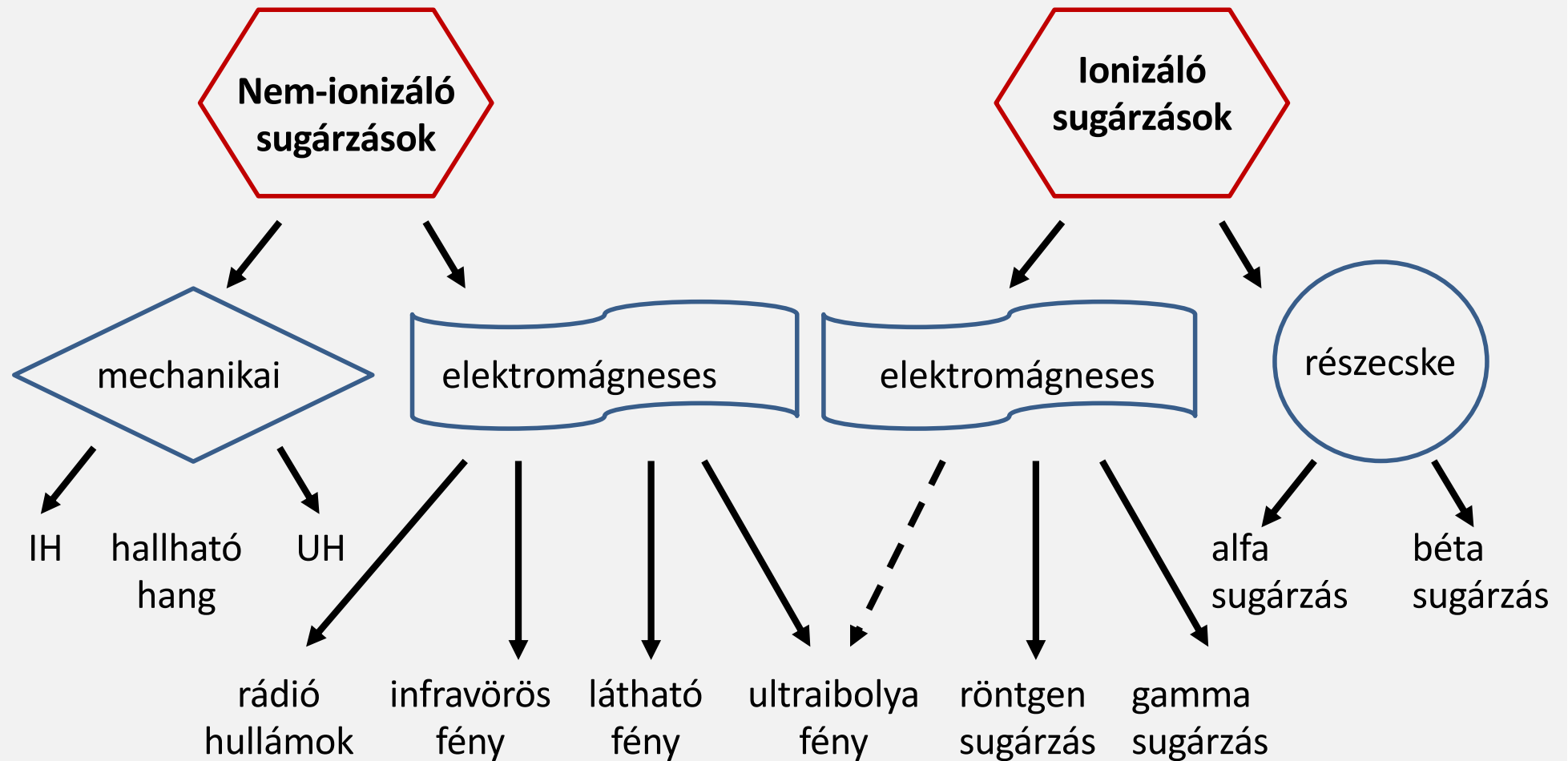
fény

rádióhullámok

magsugárzások

Sugárzások osztályozása

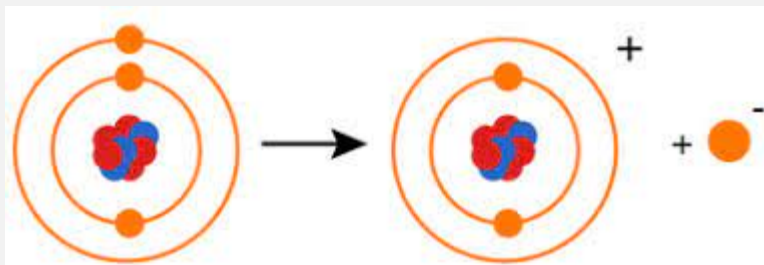
Sugárzások osztályozása

Nem-ionizáló
sugárzások

Ionizáló
sugárzások

Mi az osztályozás alapja?

IONIZÁCIÓ

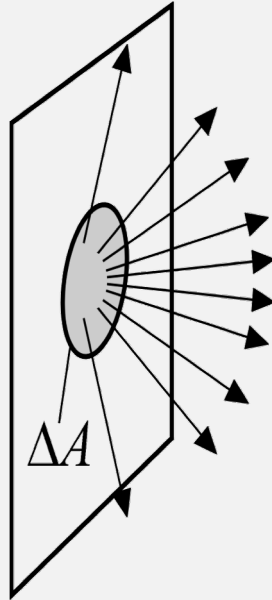

Az ionizáció létrejöttéhez az elektronnak energiát kell felvennie a sugárzásból.
Az ionizációs energia (fémeknél kilépési munka) az adott anyagra jellemző.

Sugárzásokat jellemző mennyiségek

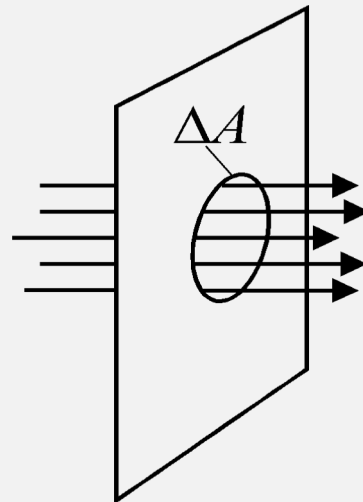
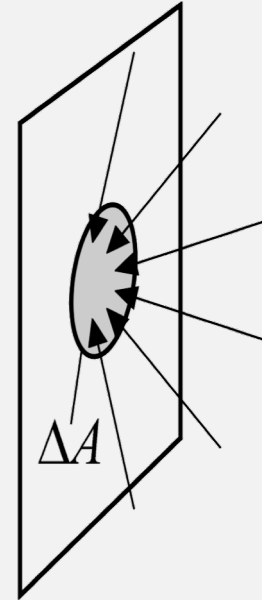
kisugárzott felületi teljesítmény:

$$M = \Delta P / \Delta A = \Delta E / \Delta t \Delta A$$

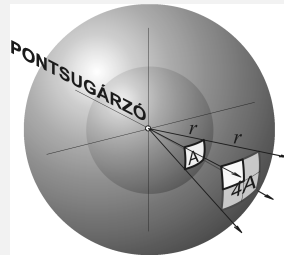
besugárzott felületi teljesítmény:

$$E_{be} = \Delta P / \Delta A \text{ (W/m}^2\text{)}$$

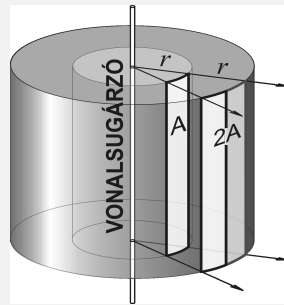
sugárzás intenzitása = sugárzásra
merőleges irányban egységnyi
felületen egységnyi idő alatt
átáramló energia
 $J_E = \Delta E / \Delta t \Delta A$

Sugárforrások osztályozása

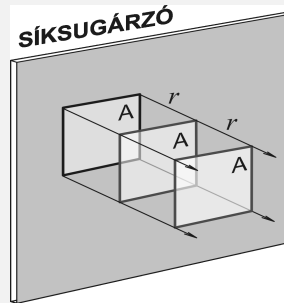
Pontsugárzó forrás:

$$A \sim r^2 \rightarrow J \sim 1/r^2$$

Vonalsugárzó forrás:

$$A \sim r \rightarrow J \sim 1/r$$

Síksugárzó forrás:

$$A \sim \text{állandó} \rightarrow J \sim \text{állandó}$$

Hullámok általános leírása

Rezgés (oszcilláció) következtében kialakuló,
térben és időben periodikus jelenség, amelyben energia terjed

de a hullámok különbözhetnek
az energia fajtája
az energia mennyisége
a terjedés mechanizmusa szerint

Jellemző mennyiségek:

Térbeli periodicitás - *hullámhossz*

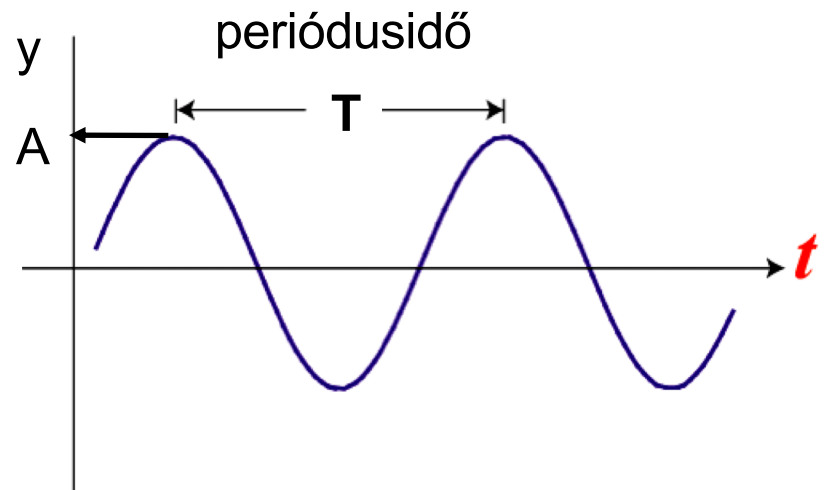
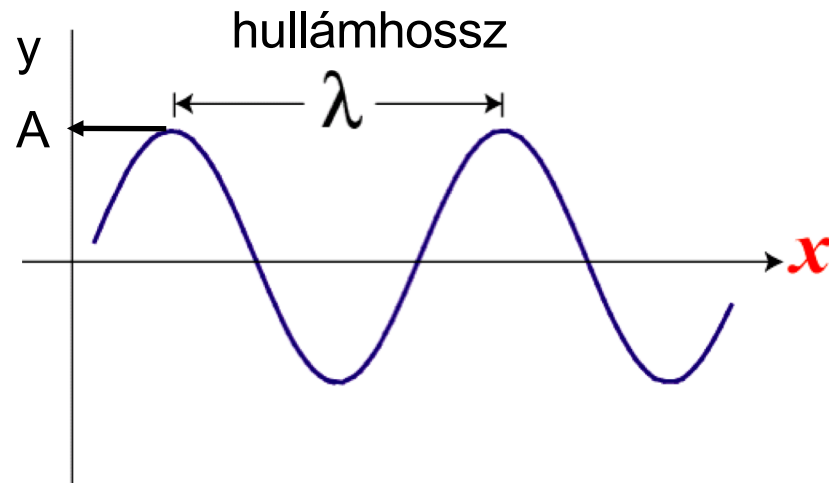
λ [m]

Maximális kitérés = *amplitúdó*

Időbeli periodicitás

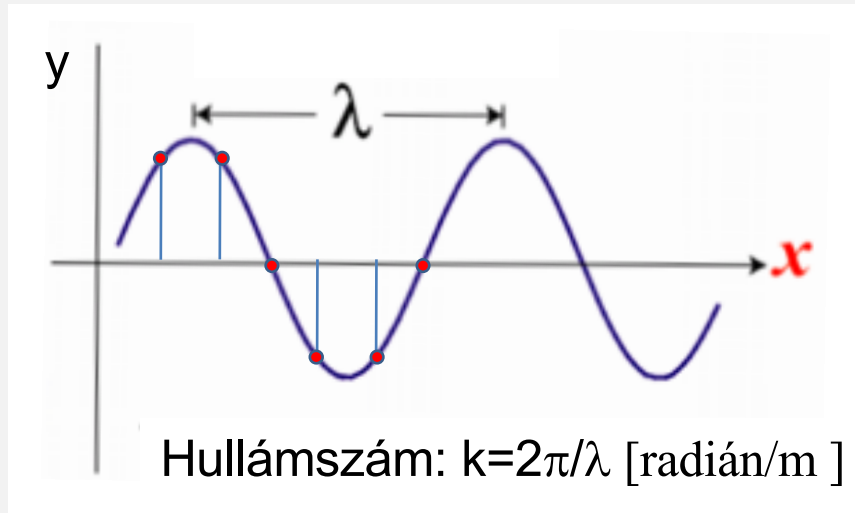
$$f = \frac{1}{T} \left[\frac{1}{s} \right] \quad \begin{array}{l} \text{- periódusidő} \\ \text{- frekvencia} \end{array}$$

hullámsebesség: $c = \lambda/T = \lambda f$

Fázis: kitérés állapot

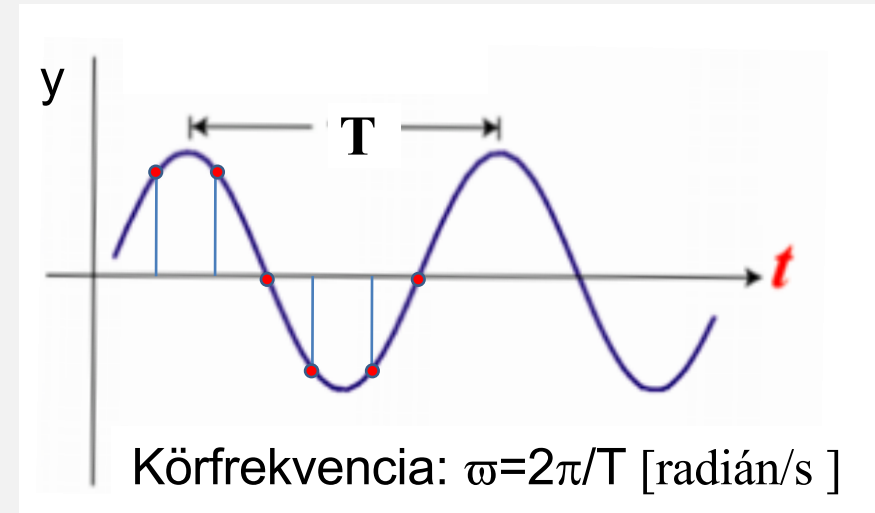
térben vizsgálva

$$\phi(x)=kx+\phi_0$$

időben vizsgálva

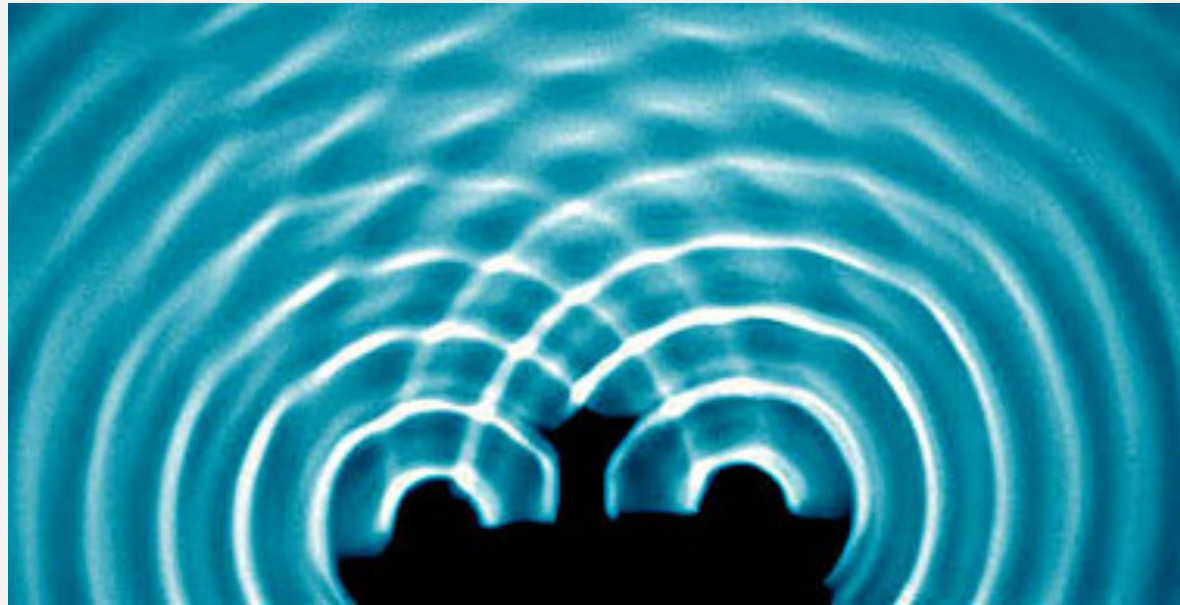
$$\phi(t)=\omega t+\phi_0$$

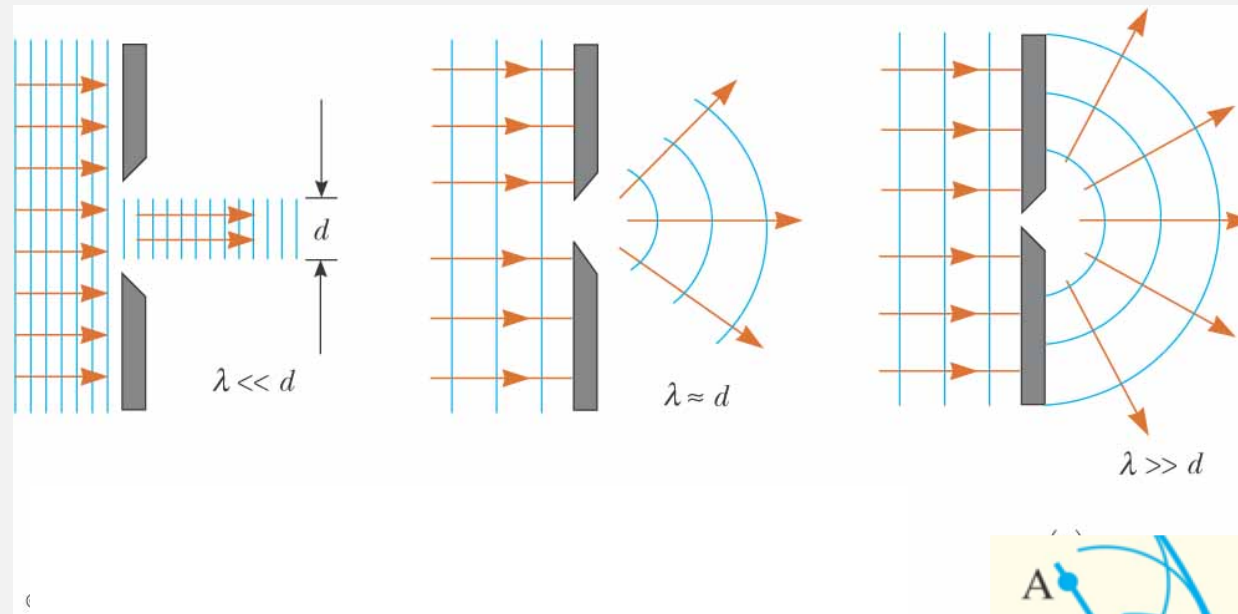
$$\phi=\omega t+kx+\phi_0$$

Hullámtermészetet bizonyító jelenségek:

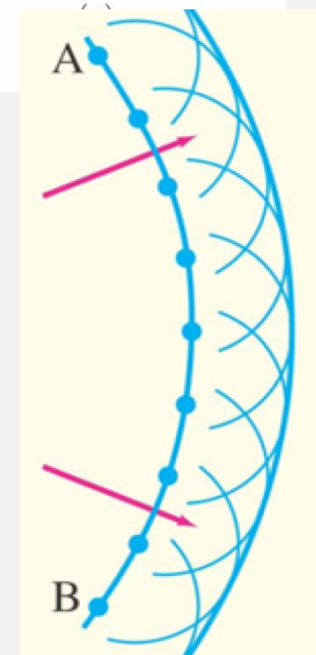
- elhajlás
- szuperpozíció/interferencia
- polarizáció

Hullámok elhajlása

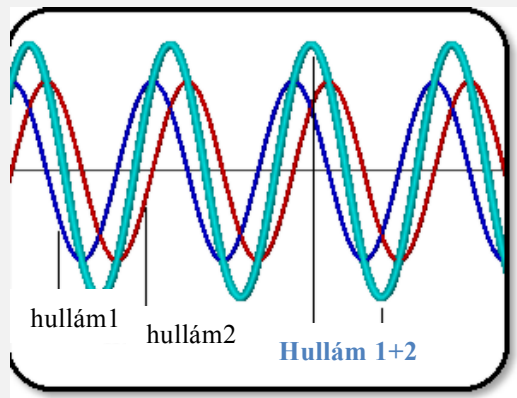

Huygens-elv: egy hullámfelület minden pontjából elemi hullámok indulnak ki. Az új hullámfelület az elemi hullámok burkolófelülete.

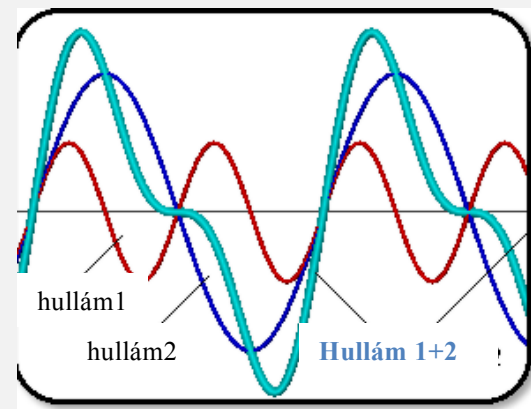

Szuperpozíció elve:

az eredő kitérés a találkozó hullámok kitéréseinek összege,
azaz a tér egyes pontjaiban a jelenlévő rezgések összeadódnak

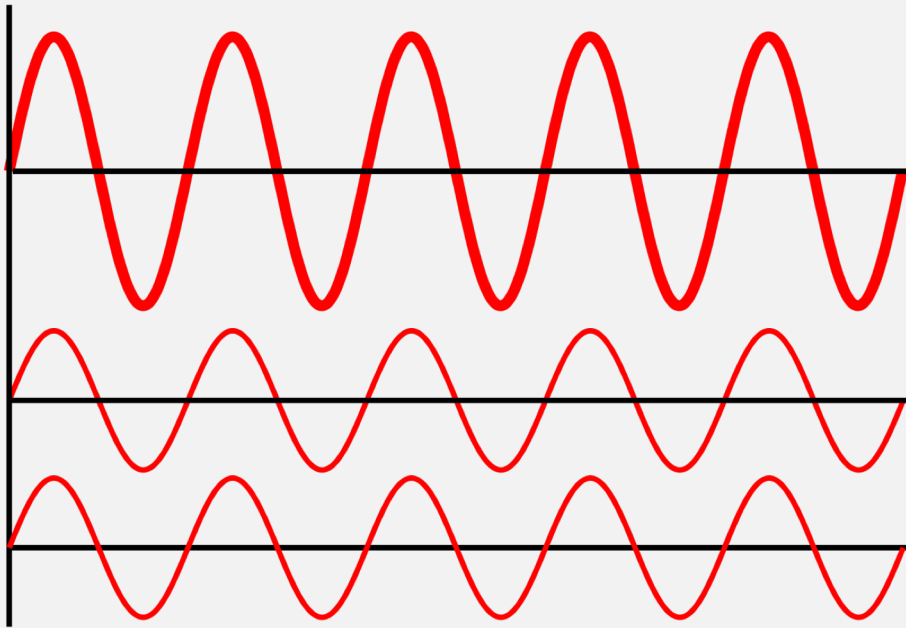
azonos frekvencia

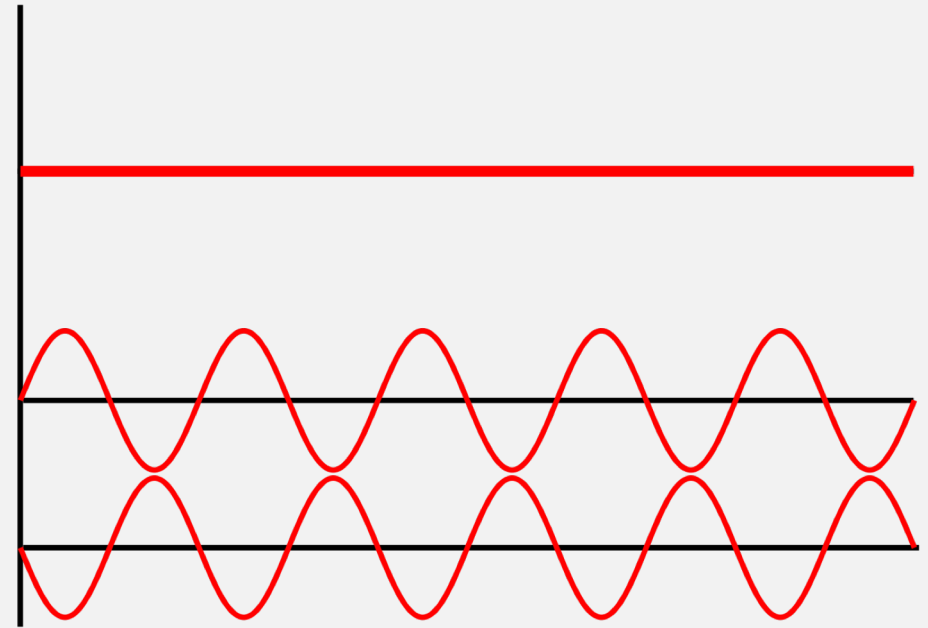
nem azonos frekvencia

Interferencia - koherens hullámok szuperpozíciója

(koherens hullámok: a fáziskülönbség állandó)

azonos fázis
pozitív interferencia

ellentétes fázis
negatív interferencia

A fény természete

Hullám?

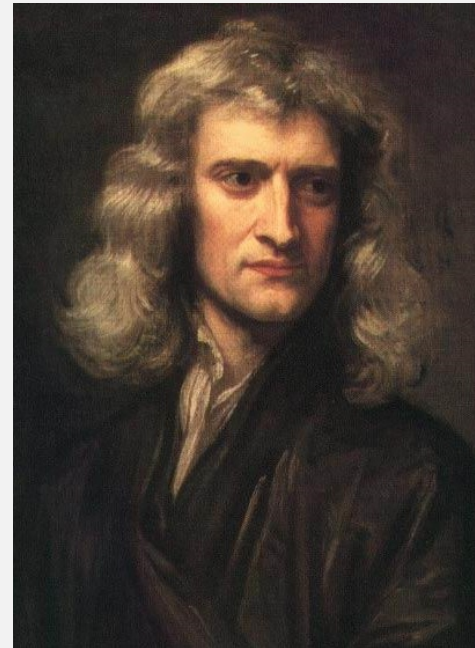
Christiaan Huygens

(1629 - 1695)

Traité de la lumière

1690

Részecske?

Isaac Newton

(1642 - 1727)

Opticks

1704

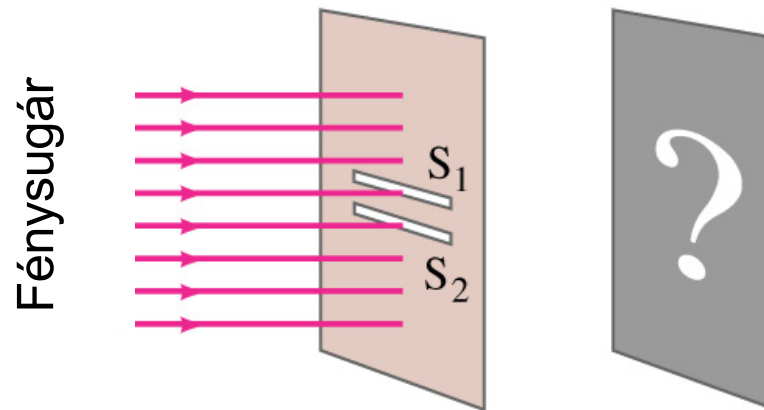

Thomas Young
(1773-1829)

A fény hullám vagy részecske?

1. Young kétréses kísérlete

Mit látunk az ernyőn?

Thomas Young
(1773-1829)

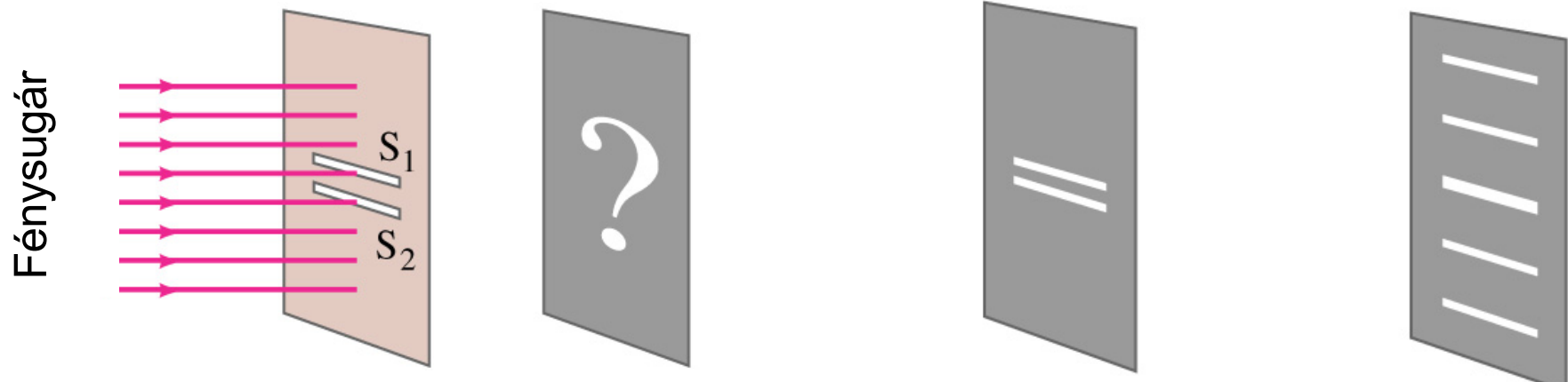
A fény hullám vagy részecske?

1. Young kétréses kísérlete

Mit látunk az ernyőn?

ha részecske

ha hullám

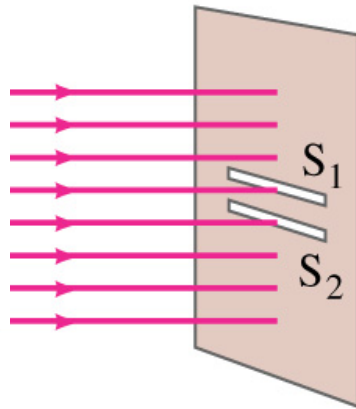
Thomas Young
(1773-1829)

A fény hullám vagy részecske?

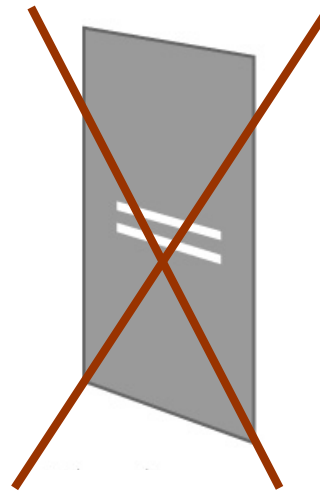
1. Young kétréses kísérlete

Mit látunk az ernyőn?

Fénysugár

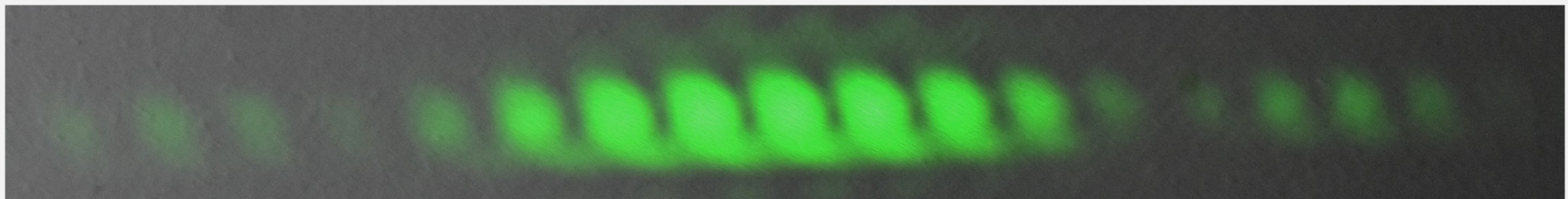
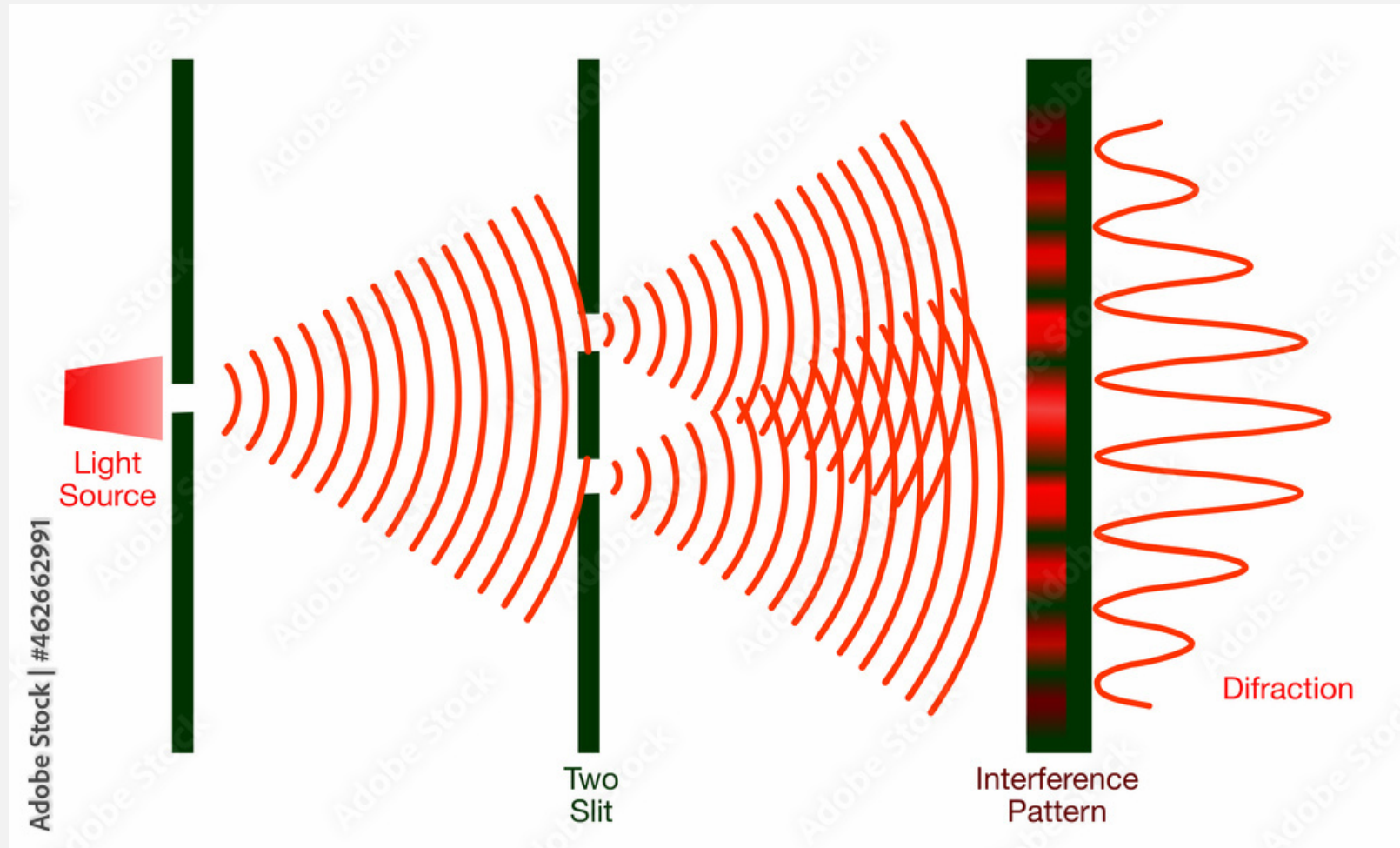
ha részecske

ha hullám

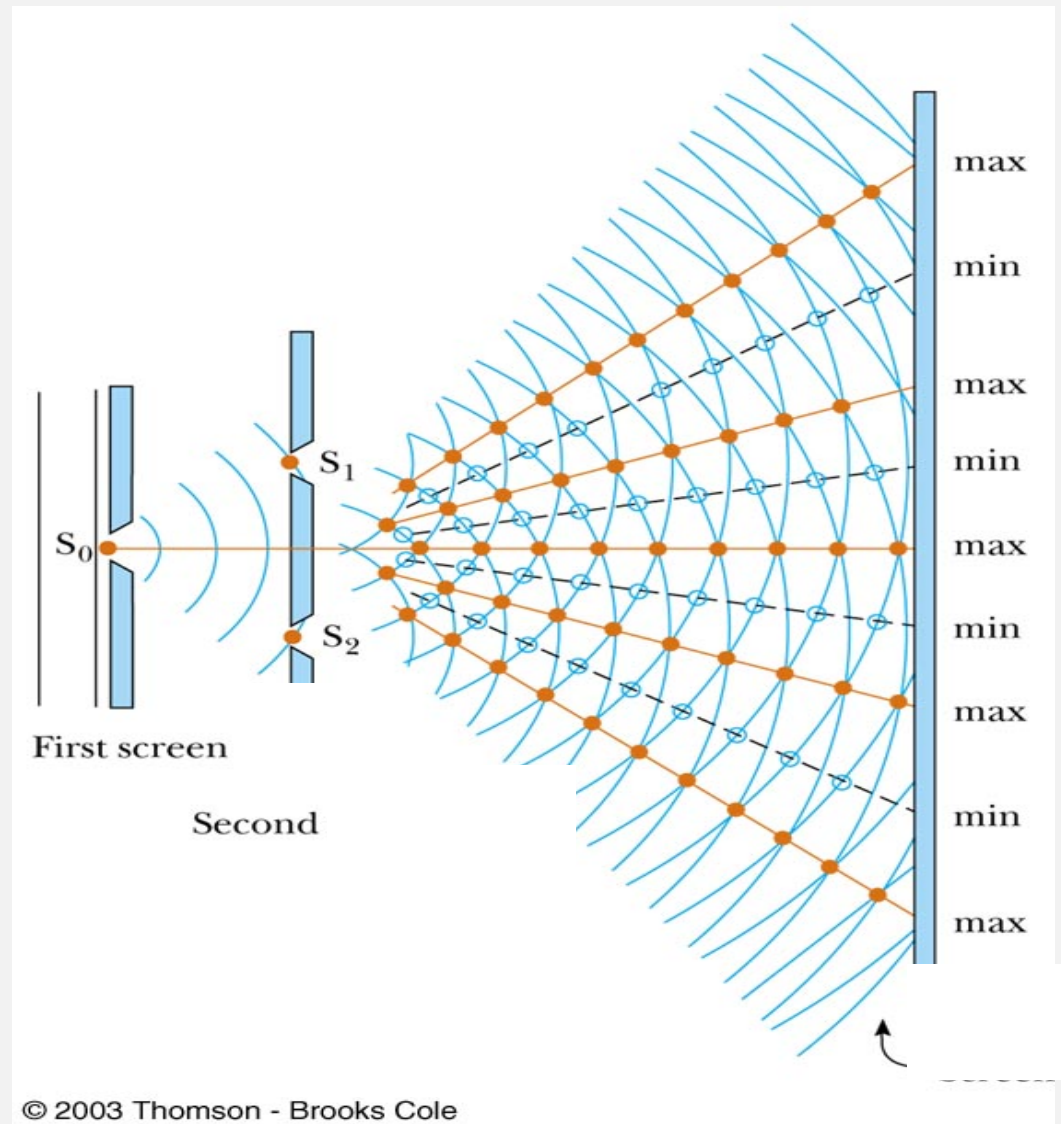
Young-féle kétréses kísérlet

Young-kísérlet magyarázata az interferenciával

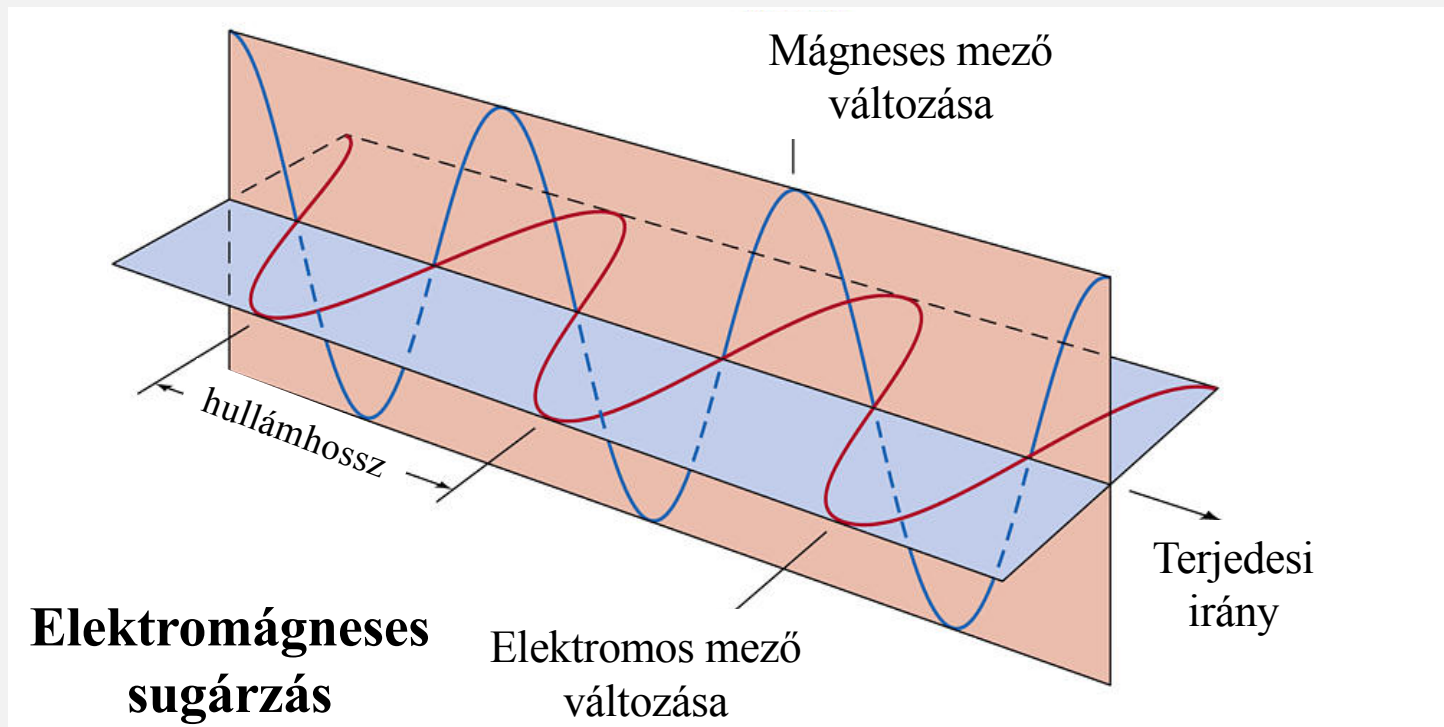
S_1 és S_2 rések elemi hulláforrások

A résekből kiinduló hullámok
ugyanabból a hullámfrontból
származnak, tehát azonos
fázisban vannak!

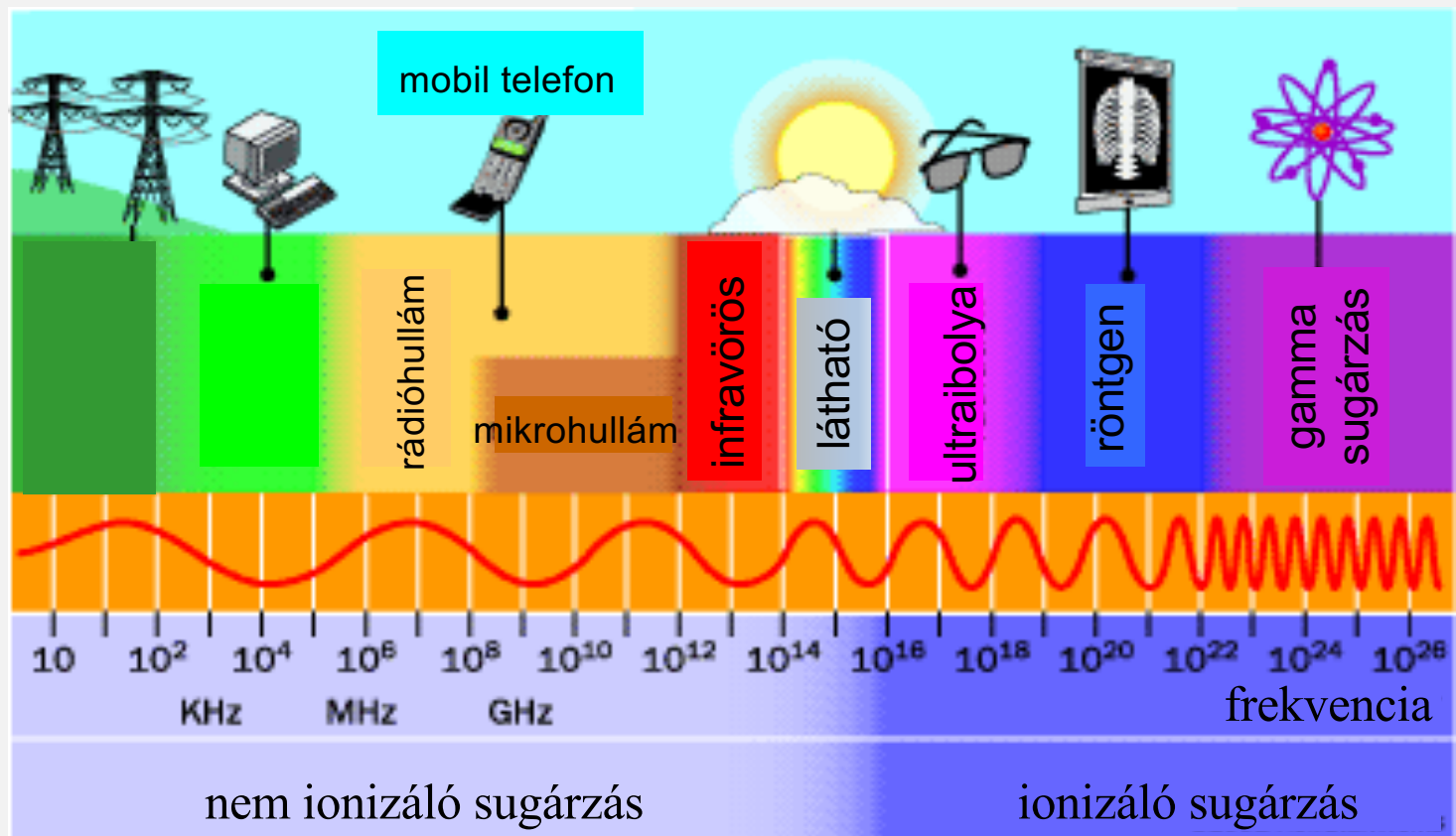

A fény elektromágneses hullám

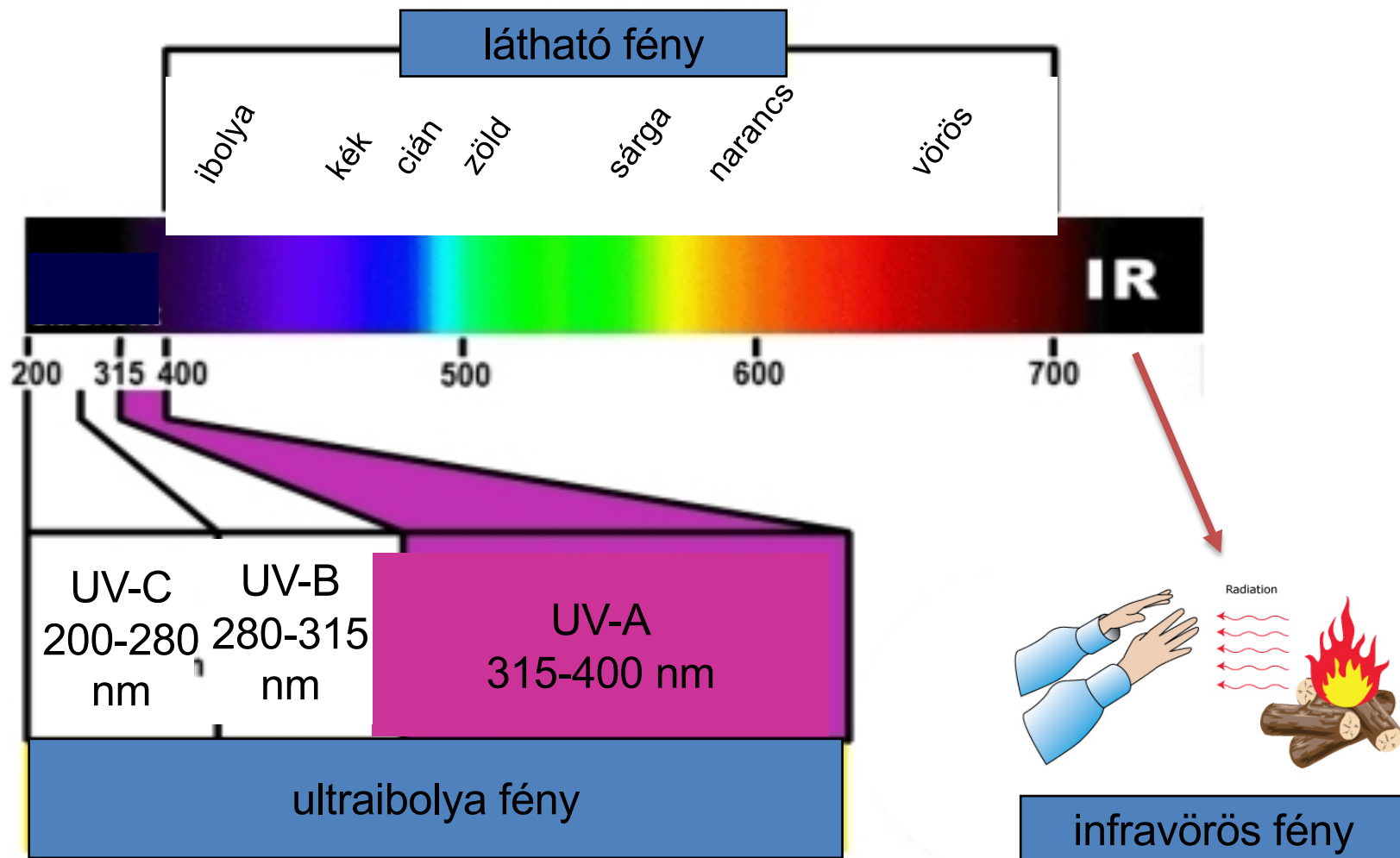
A terjedési irányra és egymásra is merőlegesen, szinuszosan változó elektromos és mágneses térerősség = traszverzális hullám. Elhajlási- és interferencia-jelenségeket mutat, hullámként terjed.

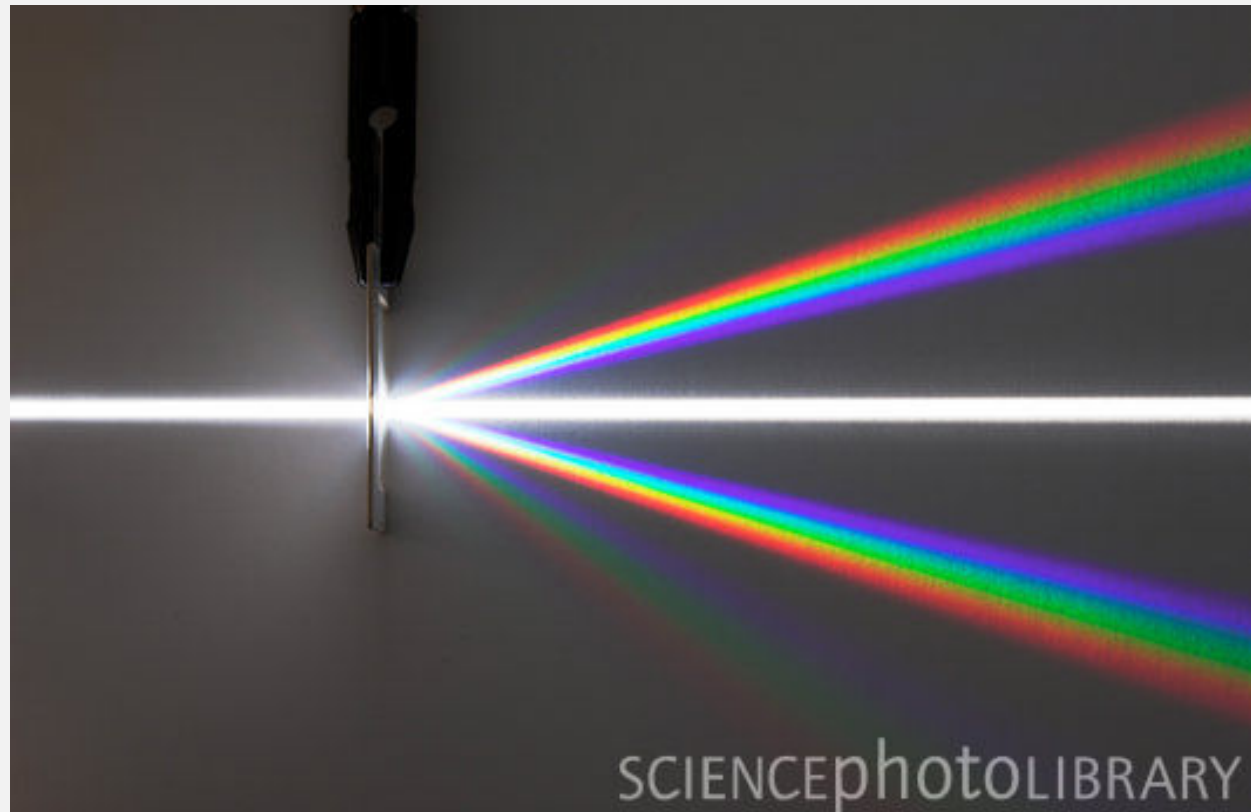
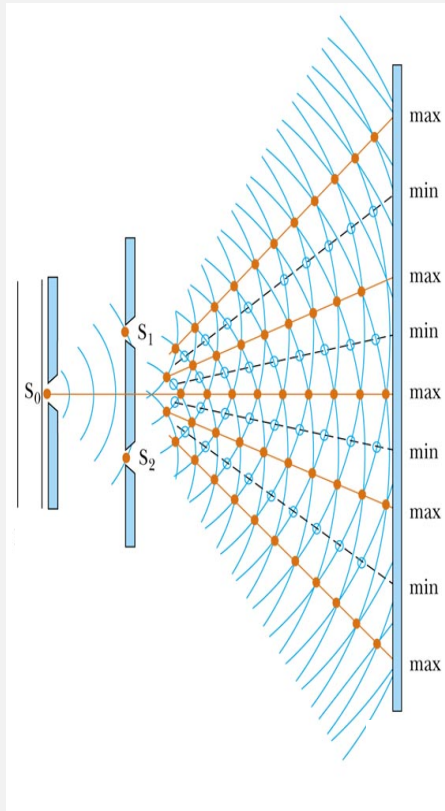
Az elektromágneses spektrum

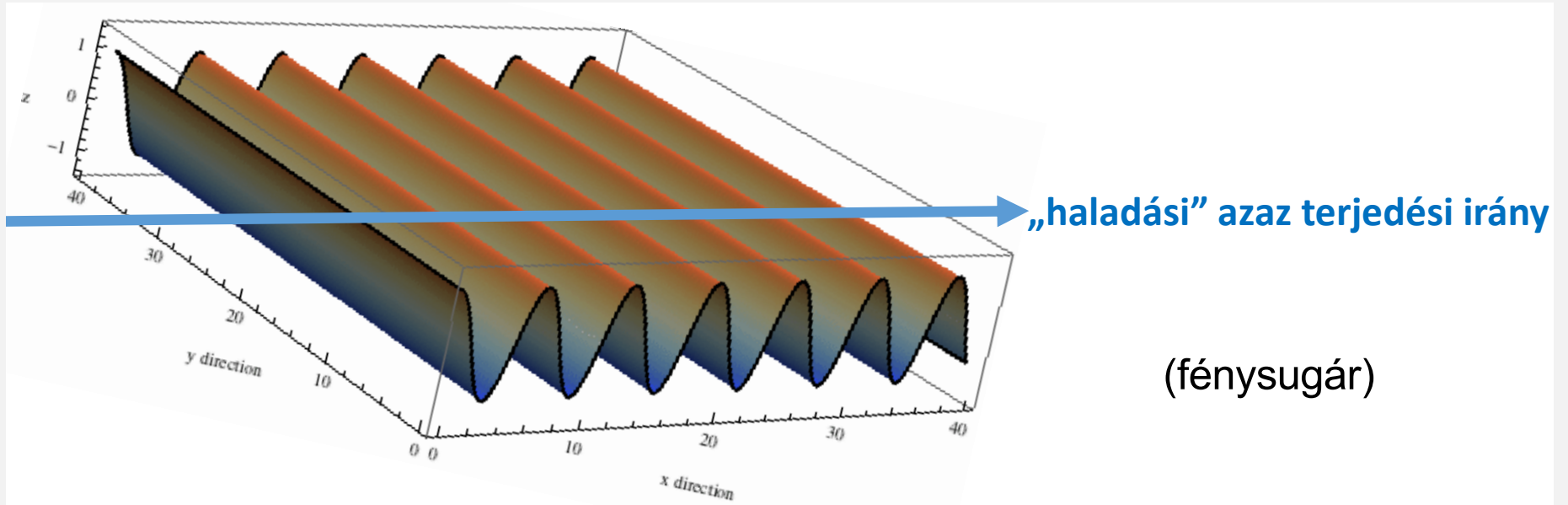
Az optikai tartomány

Fehér fény színeire bontása optikai ráccsal

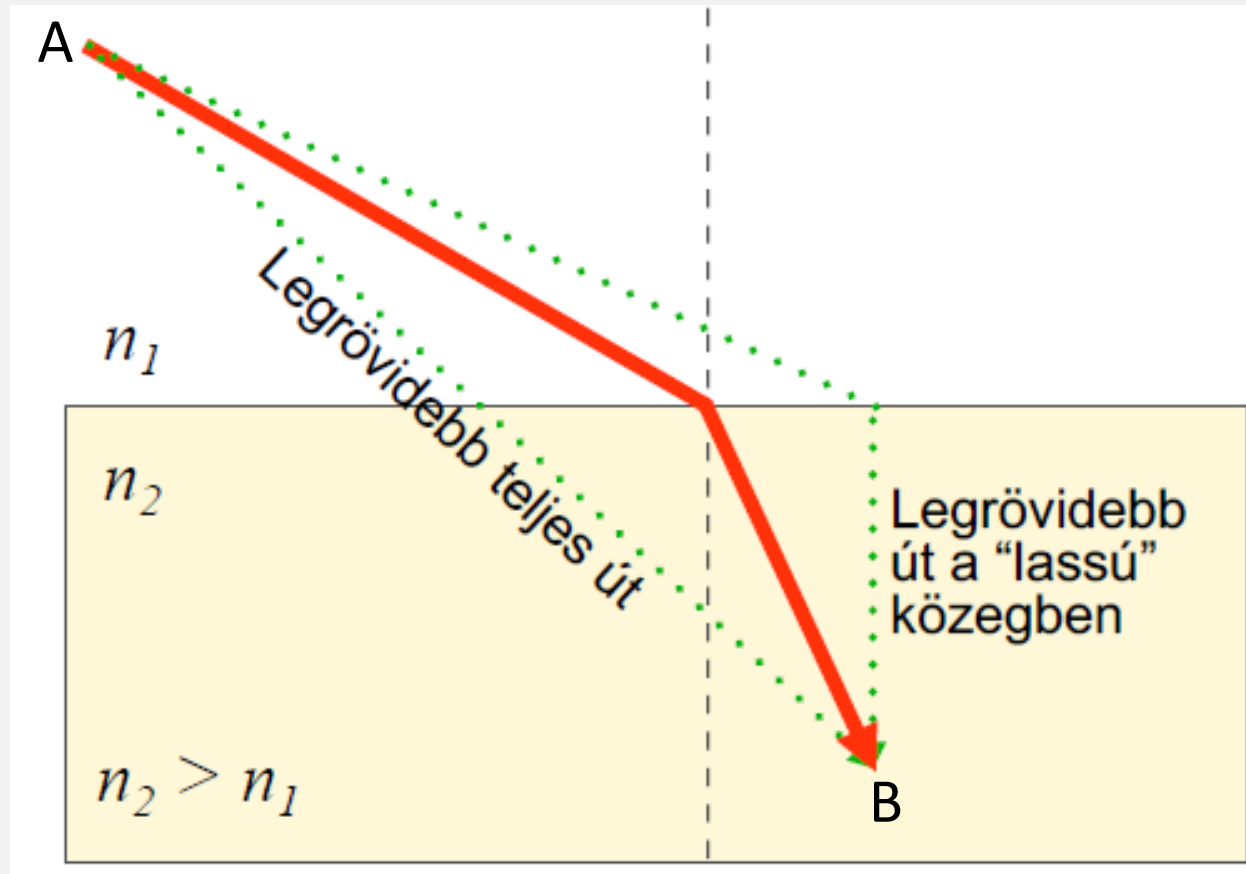

Geometriai optika

Amennyiben a fény (bármely hullám) homogén és izotróp közegben terjed, a hullámtulajdonságok nem mutatkoznak meg, elegendő csak a terjedés irányát figyelembe venni.

Geometriai optika – Fermat-elv

c = fénysebesség
vákumban

c_1 = fénysebesség
az „1” közegben

c_2 = fénysebesség
a „2” közegben

törésmutató:

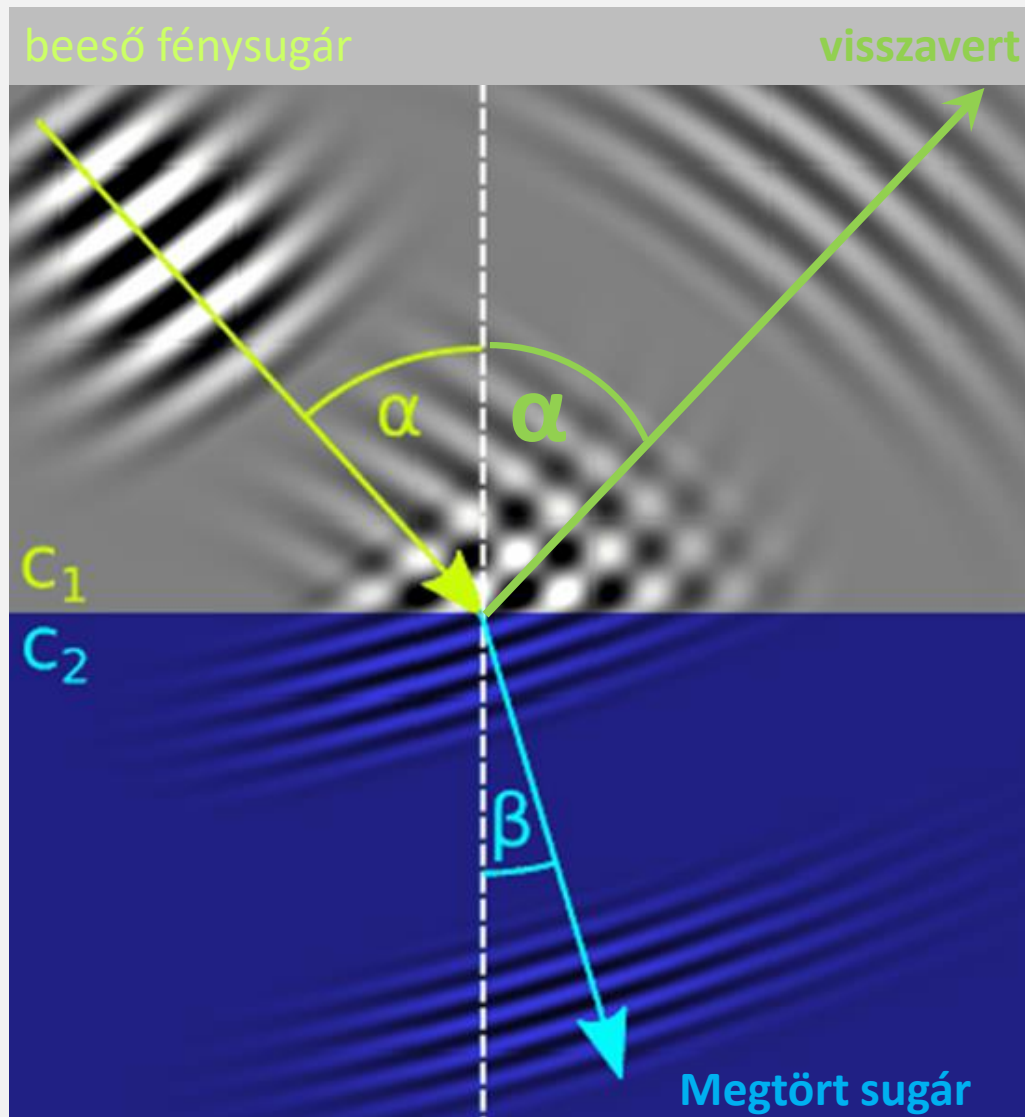
$$n_1 = c/c_1$$

$$n_2 = c/c_2$$

$$n_{21} = n_2/n_1 = c_1/c_2$$

A legrövidebb idő elve: a fénysugár két adott pont között azon az útvonalon terjed, ami a legrövidebb időt igényli.

Snellius-Descartes törvény

Visszaverődés:

$$\alpha = \alpha'$$

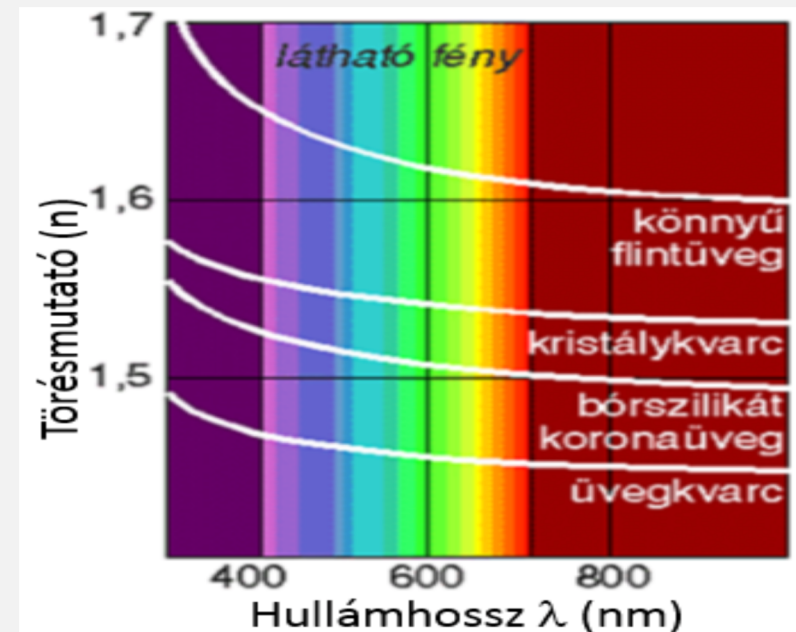
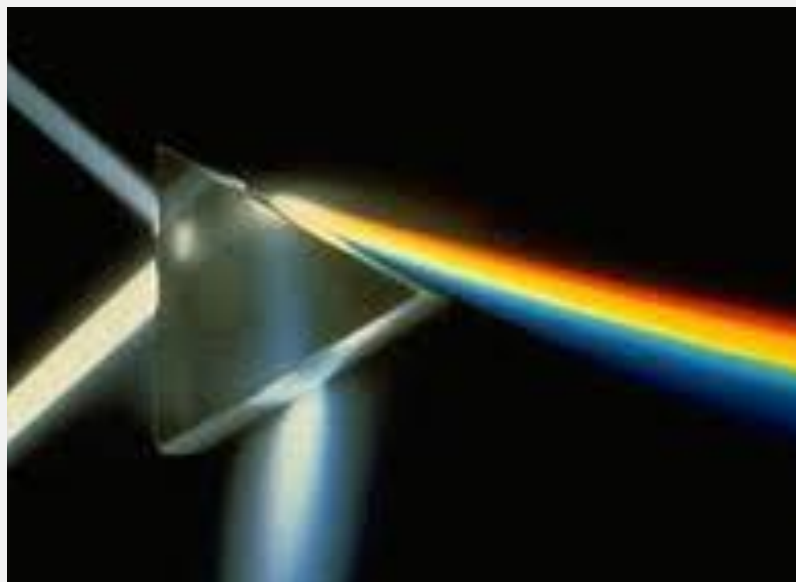
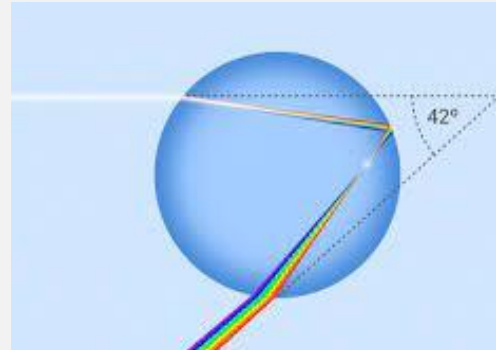
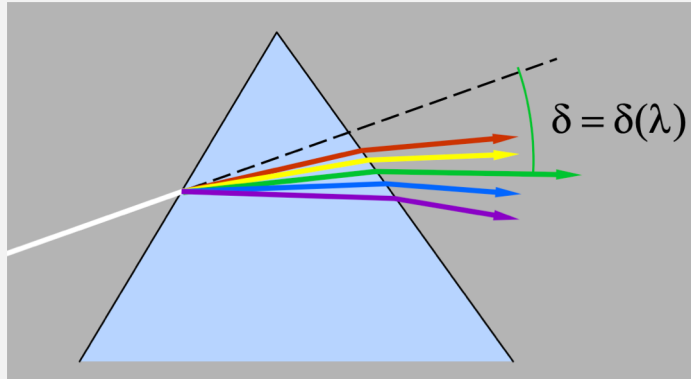
Fénytörés:

$$n_1 \cdot \sin \alpha = n_2 \cdot \sin \beta$$

$$n_{21} = c_1 / c_2 = \sin \alpha / \sin \beta$$

a három sugár mindig egy síkban van

Fehér fény színeire bontása prizmával

A törésmutató értéke függ a fény hullámhosszától: diszperzió